

PŘEHLED BĚLORUSKÝCH DĚJIN

AREA_16

Mgr. Josef
Šaur, Ph.D.

POČÁTKY – BÍLÁ A KYJEVSKÁ RUS

- Dějiny národa (tj. promítnutí národního hlediska i do starších dějin) X dějiny státu (Bělorusko vzniklo až v roce 1991, resp. dříve jako Běloruská SSR)
- Území Bílé Rusi – etnicky slovanské země Litevského knížectví – se postupně rozšiřoval; pro starší období nemáme geografický název pro dnešní území
- Jedno ze středověkých center oblasti – Polock (polocké knížectví)
- Postupně zahrnuto do území Kyjevské Rusi; BR ovládána příbuznými velikými knížaty
- Pokřtěna z Kyjeva – prohloubení integrace (Vladimir dosadil do Polocku svého syna Izjaslava)
- Kromě Polocku byl významným centrem i Turov, v obou městech sídlilo biskupství a obě knížectví si udržela určitou politickou autonomii

POČÁTKY – BÍLÁ RUS A LITVA

- Vrcholu dosahuje polocké knížectví v polovině 11. století za knížete Všeslava (1044-1101), přezdíváný Čaroděj
- V rámci rozpadu KR na údělná knížectví se na běloruském území vytvořilo cca 20 knížectví – různě spolu soupeřila
- Po úpadku moci Kyjeva se stala předmětem expanze sousedů (Litvy ze severozápadu a haličsko-volyňského kn. z jihu)
- Od 13. století v souvislosti s tatarsko-mongolským vpádem dochází k integraci západoruských území a Litvy;
- Ve 13. st. vládnu příslušníci litevské elity v Polocku, Novogrodsku, Minsku, Vitebsku a od 14. století i v Pinsku a Turově
- V pol. 13. st. si za své sídlo vybral Novogrodek kníže **Mendog** (Mindaugas) – zakladatel litevské státnosti, který se zde nechal pokřtít

POČÁTKY – BÍLÁ RUS A LITVA

- Ve 14. století na jeho integrační snahy navázal kníže **Gedimin** (Gediminas, 1316-1341), který sídlil ve Vilně
- Za Gedimina a jeho syna **Olgierda** (Algirdase, 1345-1377 vládl se svým bratrem Kiejstutem) vrcholí inkorporace běloruských území do litevského velkoknížectví
- Litevská knížata se v místních běloruských knížectvích rutenizovala – zdomácněla a často i přijala pravoslaví (Litva byla jinak pohanská)
- Snaha litevských knížat ovládnout co největší část „ruských“ území se projevila i v tom, že se začali titulovat jako knížata Litvy a Rusi
- To mělo za následek, že v 19. století byla středověká Litva označována ruskými a běloruskými historiky jako litevsko-ruský stát či dokonce jako běloruský
- Proto místo dobových názvů knížectví se v historiografii 19. století rozšířily názvy Bílá Rus a Černá Rus, přičemž druhý ustoupil prvnímu

LITEVSKÉ VL. KN. 13.-15. ST.

LITEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ

- Díky ovládnutí velké části východoslovanského areálu sahalo až k Černému moři
- Dostává se tedy do konfliktu s postupně sílící Moskvou
- Navíc Litva byla pohanská (tolerovala pravoslaví a část knížat se nechala pokřtít)
- Tlak Moskvy a německých rytířských řádů vedl ke sbližování Litvy s Polskem (snaha překonat mezinárodní izolaci)
- Také rostla moc místních knížat a odstředivé tendence jejich území
- Jagello (Jagailo) – poslední Gediminovec a první Jagellonec
- velkokníže litevský (1377-1401) a polský král (1386-1434)
- 1385 – krévská unie = přijal západní křesťanství a dochází ke vzniku polsko-litevské unie; zavázal se ke christianizaci celé Litvy včetně již pravoslavných běloruských území

POLSKO-LITEVSKÝ STÁT ZA JAGELLOVA PANOVÁNÍ

LITEVSKÉ VELKOKNÍŽECTVÍ

- Za velkoknížete **Vitolda** (Vytautas 1401-1430) – centralizace, konec údělných knížectví, nahrazena knížetem dosazenými správci
- Pravoslavní bojaři jsou za Jagellovi vlády vytlačováni z mocenských pozic – pravoslavní se vedle katolíků stali druhořadými (stvrzeno Horodelskou unií, 1413)
- Ve 30. letech došlo k určitému zrovnoprávnění pravoslavné a katolické elity, avšak část rodů začala přestupovat ke katolictví
- To vede ke vzdalování se kulturnímu vlivu Moskevské Rusi
- Kultura na běloruském území byla dlouho ovlivňována Kyjevskou Rusí (tj. včetně byzantských vlivů) – např. chrám sv. Sofie v Polocku (pol. 11. st.) a sv. Borise a Gleba v Grodně (12. st.)
- Podíl na společné kultuře KR – místní kroniky v Polocku a Turově
- Sv. Cyril Turovský (Kyril, 1130-1182) – biskup pravoslavné církve
- Posilováním polsko-litevského státu dochází k obracení vazeb (i hospodářských) směrem k západu

POLSKO-LITEVSKÝ STÁT

- I přes prohlubující se propojování polské a litevské části státu, uchovávaly si východní a jižní části původního litevského velkoknížectví svá specifika a prosazování „polského“ vzoru zde probíhalo pomaleji
- Od konce 15. století Moskva usiluje o připojení pravoslavných území Litvy – dochází dokonce k válkám (1514 bitva u Orši), v nichž nebylo Rusko úspěšné
- Další boje za mezi Litvou a Moskvou následují za Livonských válek (1558-1583) – poplenění a odtržení Polocka Moskvou
- Ztráta Polocka vedla k tomu, že litevsko-(bělo)ruská šlechta začala tlačit na jednoznačné připojení Litvy k Polsku, což usnadnily další ústupky panovníka (naprosté zrovnoprávnění pravoslavné a katolické šlechty)
- Dokonce běžná šlechta dosáhla úspěchů proti magnátské oligarchii (litevské velkorody)

BÍLÁ RUS A RZECZPOSPOLITA

- 1569 – Lublinská unie – reálná unie Polska a Litvy
- Jiholitevská území se stala součástí Polska, čímž se do budoucna utvořil základ ukrajinsko-běloruská hranice
- Na běloruském území byly vojvodství novogrodecké, brestské, mstislavské, minské, polocké a vitebské; zasahovaly sem vilenské a trocké
- Regionální sněmy volili své delegáty na společný polsko-litevský sněm (jenž např. volil panovníka)

BÍLÁ RUS A RZECZPOSPOLITA

- přestože byla zrovnoprávněna pravoslavná šlechta, dostávala se litevská část státu do polského stínu
- Litevská šlechta proto velmi dbala na dodržování rovnoprávnosti a dokonce si prosadila, že část polsko-litevských sněmů se pravidelně konala v Grodně (což vedlo k rozvoji města)
- Litevská identita byla především státní a politická, takže jako „litevskou“ sama sebe vnímala i tamní jazykově (bělo)ruská (ruténská) šlechta
- „úředním“ jazykem Litvy byla stará běloruština a nikoliv litevština; tři litevské statuty (1529, 1566, 1588) psány bělorusky
- běloruština 1697 nahrazena polštinou (proces polonizace elit)
- Ten však nebyl násilný, ale jednalo se o dobrovolné a pragmatické přizpůsobování se polským vzorům, což ovšem neznamenalo, že by v běžném každodenním styku přestala ruténská šlechta používat svůj vlastní jazyk (běloruštinu)

NÁBOŽENSKÁ OTÁZKA

- Na Litvě dlouho panovala náboženská tolerance
- Ta se postupně vytrácela, čemuž napomáhalo i to, že se pravoslaví od 15. století stávalo mocenským nástrojem Moskvy, s jehož pomocí prosazovala svůj vliv ve východolitevských územích
- 1596 – Brestská unie – řeckokatolická církev – pravoslavný ritus, avšak pod svrchovaností papeže
- Ovšem místo jednoty byla řecko-katolická unie vnímaná pravoslavnými jako útlak – odmítlo ji duchovenstvo a také obyčejný vesnický i městský lid
- Unii tvrdě prosazoval polocký uniatský biskup Jozafat Kuncewicz, jehož v roce 1623 vitebští měšťané ubili k smrti, což vedlo k tvrdé odvetě proti městu (popravy, ztráta městský práv)
- Dokonce vznikl i nový řád baziliánů (1617 na uniatské synodu v Novogrodku)

NÁBOŽENSKÁ OTÁZKA

- Uniatství se postupně na běloruském území prosazovalo (a dokonce ve 20. století bylo označeno za součást běloruské národní identity)
- Náboženskou otázku komplikovala i úspěšná reformace, např. ke kalvinismu přešel významný magnátský rod Radziwiłłů
- Úspěchy reformace však vyvolávaly protireformační tlaky, posílené tím, že polsko-litevský stát bojoval s luteránským Švédskem, pravoslavným Ruskem a muslimskou Osmanskou říší
- Katolictví se tak stávalo součástí stavovsko-státní identity tamní šlechty; od 17. století se prosazuje bigotní katolicismus
- Tomu napomáhala i činnost jezuitského řádu
- Ve městech pak se usazovali Židé
- Franciřak Skaryna (Francisk Skoryna, asi 1490-1551), působil v Praze a v letech 1517-1519 zde vydal Bivlija Ruska (překlad)

VNITROPOLITICKÉ FUNGOVÁNÍ

- 1572 – vymírají jagellonci – polský král a litevský velkokníže jsou voleni = obrovský vliv šlechty, která potlačila královské pravomoci na minimum
- Města a duchovenstvo vyloučeny z řízení státu; prosazeno liberum veto (základ „šlechtické republiky“)
- Stát ovládán magnátskými rody, které byly obzvláště silné na běloruském území a výrazně ovlivňovali chod celé Litvy
- Do pol. 17. století dominance Radziwiłłů, pak Sapiehů (na konci 17. století vedli boje s magnátskou opozicí), v 18. století Czartoryští, Potočtí, Tyszkiewiczové

VNĚJŠÍ POLITIKA

- Velké úspěchy v Livonské válce, opět získán Polock a následně i Livonsko i s Rigou, moskevský stát zatlačen do defenzivy
- Na počátku 17. století dokonce dobyta Moskva a dosazen panovník, války se táhly až do roku 1619 a ruský stát ztratil smolenská a černigovská území
- Dynastické boje se Švédskem na přelomu 16. a 17. století běloruská území ovlivnil spíše méně
- Více jej postihly události na ukrajinském území, kde v polovině 17. století došlo k velkému kozáckému povstání
- To vedlo (1654) k vleklé válce s Ruskem, které v roce 1655 obsadilo celé běloruské území a dokonce i Vilno
- Přestože se zpočátku část obyvatelstva i elit klonila k Rusku, nakonec (kvůli vojenské zvěli) docházelo k protiruským povstáním

VNĚJŠÍ POLITIKA

- Válku ukončilo Andrušovské příměří v roce 1667 – Rusko získalo východní Ukrajinu, Smolensk, Černigov, severní část vitebského vojvodství
- mezinárodní úpadek polsko-litevského státu pak pokračoval za severní války na počátku 18. století, kdy Rusko začalo ovlivňovat vnitřní chod země
- Navíc v 17. století a na počátku 18. se magnátské rody Radziwiłłů a pak Sapiehů snažily ovládnout celou Litvu na úkor ostatní magnátů, přičemž docházelo k vzájemnému plenění držav a statků
- Dlouhá doba válek a vnitřních bojů vedla k demografické katastrofě umocněné v 50. a 60. letech 17. století hladomorem
- Počet obyvatelstva běloruského území klesl o polovinu, část měst byla zcela popleněna, krátce se situace zlepšila na konci 17. století, ale během severní války došlo k dalšímu úbytku populace, což vedlo k hospodářskému úpadku země
- Úbytek byl dorovnán až na konci 18. století

DĚLENÍ POLSKA

- Snaha o překonání vnitřní krize státu vedla k postupně rostoucímu reformnímu hnutí mezi magnáty a také k postupné hospodářské modernizaci (např. zakládání manufaktur)
- Soupeření zastánců reformy a jejich odpůrců, do něhož se značně vměšovalo Rusko vedlo k vnitřní válce, jež vyvrcholila v roce **1772 první dělením Polska**
- Rusko získalo 1,3 mil. Obyvatel v částech vojvodství polockém, vitebském, minském, mstislavském
- Rok 1772 vedl k prosazení reformního programu, což vrcholilo Velkým sněmem v letech 1788-1792, ovšem přijetí ústavy v roce 1791 vedlo k odporu části magnátů a ruské intervenci a nakonec též k **druhému dělení Polska (1793)** – Rusko získalo téměř celé běloruské území
- Proti druhému dělení se zvedla vlna odporu, došlo k povstání, jeho porážce a **třetímu dělení Polska (1795)** - **západní hranice dnešního Běloruska se stala zhruba západní hranicí Ruského záboru**

NOVÉ POMĚRY

- Katolíci ztratili výsadní postavení, ale nebyli nuceni ke konverzi
- Uniaté nuceni k návratu k pravoslaví
- Města přišla o magdeburské práva, konec politického vlivu šlechty, přičemž ta nemajetná se proměnila v poddané
- Protirusky vystupující šlechta z dob povstání byla perzekuována, případně emigrovala; většina šlechty upadla do apatie, aniž by se s novou vládou ztotožnila
- Připojená území si i nadále udržela svůj polský charakter v kultuře a školství (např. univerzita ve Vilně)
- 5 gubernií (minská, grodenská, vilenská, mohylevská, vitebská); ve Vilně sídlil generální gubernátor; Vilno centrum běloruské kultury

1. POLOVINA 19. STOLETÍ

- ještě ve 20. letech 19. st. si Litva i Bělorusko udržovaly svůj jazykový charakter, tj. užívání polštiny i běloruštiny
- Kulturní elity měly vazby spíše na polské než na ruské prostředí
- **po porážce polského listopadového povstání 1830-1831 - represe, rusifikace** – povinné používání ruštiny na úřadech a vytlačování polštiny ze školství, násilné deportace na Kavkaz a do Povolží,
- zavření vilenské univerzity, mládež nesměla na studia do Polského království
- Šlechta musela prokazovat svůj stavovský status, což často (zejména ta nemajetná) nebyla schopna a přišla o něj
- Zavírány byly katolické kláštery
- 1839 na synodu v Polocku zakázána uniatská církev
- 1840 zrušen litevský statut – právní základ někdejšího litevského vl.kn.

1. POLOVINA 19. STOLETÍ

- Země nesměla být označována jako Litva nebo jako litevsko-ruská země, které vytlačovalo označení severozápadní kraj
- **národnostní členění se odvíjelo od náboženství – katolíci označeni za Poláky a pravoslavní za Rusy – obtížné šíření běloruského národního vědomí**
- Polák Józef Ignacy Kraszewski vydával ve 40. letech 19. století ve Vilně časopis Atheneum (sledoval literární dění litevské, běloruské a volyňské oblasti)
- Bilingvní (polsko-běloruští básníci):
- Jan Čačot (1796-1847) – sbíral a vydával lidové písně
- Arcjom Viaryha-Dareuski (1816-1884) – organizoval běloruský literární život ve Vitebsku, účastnil se povstání v roce 1863, zemřel v Sibiřském vyhnanství
- Uladzislau Syrakomla (1823-1862) – bělorusky za života nepublikoval, spolupracoval s Atheneem

POLOVINA 19. STOLETÍ

- První profesionální spisovatel **Vincenty Dunin-Marcinkevič** (1807-1884), psal polsky i bělorusky, účastnil se povstání 1863
- Drama *Idyla* (*Idylja*, 1847) – v roce 1852 v Minsku uvedeno jako první běloruská opera s hudbou zakladatele národní opery polské Stanisława Moniuszka
- drama *Pinská šlechta* (*Pinskaja šljachta*, 1866) zachycení běloruského venkova
- **V rámci rusifikace se tvorba v běloruštině dostává pod tlak, stejně jako tvorba v polštině**
- Jelikož v té době nebyla stále dotvořena běloruská národní identita, často spojovali své národní aspirace s historickým územím Litvy a tudíž jim nebyla cizí polská národní hesla

2. POLOVINA 19. STOLETÍ

- Aktivizaci proto přináší léta 1846-1848 (povstání v Krakově a revoluční rok)
- **Běloruské území výrazně zasáhlo lednové povstání roku 1863**
- Konspirativní činnost se rozvíjela v Grodně a Minsku a umožnila ji uvolněná léta počátku vlády Alexandra II.
- Nejaktivnější postavou byl Konstanty Kalinowski (Kalinauskas, Kalinoŭski)
- Ten dokonce stanul v čele Litevského provinčního výboru, který se prohlásil za centrum povstání na Litvě a v Bělorusku a požadoval obnovení litevského velkoknížectví
- V únoru 1864 byli litevští povstalci potlačeni a Kalinowski byl ve Vlině popraven
- **Následovala další vlna represí, jejíž součástí byl i zákaz tisknout v běloruštině v latince**

2. POLOVINA 19. STOLETÍ

- Represe namířeny proti katolíkům (zavírání klášterů) a šlechtě (nevýhodné rušení nevolnictví), v kulturní oblasti zaměřeno na potlačení polského vlivu
- Hospodářský rozvoj se dotýkal běloruských území jen málo, průmyslová revoluce se zde téměř neprosadila a na počátku 20. století patřilo Bělorusko k nejméně industrializovaným částem Ruska
- Země si zachovávala především agrární charakter a prohlubovaly se rozdíly mezi západní a východní částí
- Nejvýrazněji rostoucím centrem byl Minsk, naopak upadl dříve významný Novogrodek

PŘELOM 19. A 20. STOLETÍ

- **I přes nepříznivé podmínky se v poslední třetině 19. století rozvinulo běloruské národní hnutí**
- Jedním z důvodů byl i fakt, že po porážce lednového povstání se polské elity soustředily na zachování polské identity, kterou chápaly v jazykovém smyslu a opouštěly projekt původní Rzeczpospolité
- Běloruské emancipační hnutí tak přestalo mít charakter regionální a stávalo se jevem národním
- Avšak většina představitelů národního hnutí pocházela z vesnického (prostého) prostředí, ale působila ve městech odtrženě od vesnice
- Národnímu hnutí tak chyběla masová podpora a formování národa v moderním slova smyslu bylo neúspěšné, neboť běloruský hovořící obyvatelstvo nepokrývalo celou sociální strukturu

PŘELOM 19. A 20. STOLETÍ

- Součástí národní emancipace je i kodifikace jazyka
- v prostředí vlastenců se začal prosazovat středoběloruský dialekt, jimž se hovořilo v pásu táhnoucím se od SZ přes minskou oblast k JV
- Ale jen pozvolna toto hnutí nabíralo charakter běloruský, mnozí se stále hlásili k Litvě (ve smyslu historickém)
- první představitelé národa psali bělorusky i polsky
- Pro další vývoj byly zásadní revoluční události 1905-1907
- V říjnu 1905 došlo ke generální stávce v Minsku a k potyčkám s policií
- Mikuláš II. Musel provést určité ústupky:
- byla opět obnovena/povolena uniatská církev; k lidu však již příliš nepronikla

POČÁTEK 20. STOLETÍ

- **Od roku 1906 vycházely noviny Naša niva = našanivské období - klasici běloruské lit.** – Janka Kupala a Jakub Kolas
- Nebývalý rozvoj kultury, postupně se prosadil zápis běloruštiny v azbuce
- Na stránkách novin Naša niva se objevilo i první zpracování národních dějin z pera Vaclaŭa Lastoŭského
- Ovšem i přesto ideu samostatného státu prosazovala jen hrstka osobností
- I. Sv. válka proměnila běloruské území v bojiště, jak Němci tak Rusové na svém území podporovali běloruský národní život s cílem zajistit si loajalitu obyvatel
- Léta 1917-1921 byla sérií mnoha politických změn a nepřehledného politického vývoje
- Na konci roku 1917 se na území Běloruska ustavilo dvojvládí
- Výkonná komise západního obvodu a fronty – v čele Aleksandr Mjasnikov – orgán ustavený bolševiky po Říjnu 1917

REVOLUCE

- V reakci na vznik komise došlo ke svolání celoběloruskému sjezdu (2000 zástupců) samospráv, odborů, vojenských oddílů – ustavení Výkonného výboru – v čele Jozep Varonka
- V březnu 1918 Výkonný výbor vyhlásil vznik Běloruské lidové republiky (BLR) – její existence však byla doprovázena vnitřními rozkoly
- Mjasnikov po dohodě se Stalinem vytvořil Komunistickou stranu (bolševiků) Běloruska – KS(b)B, která vyhlásila vznik Běloruské sovětské socialistické republiky BSSR, která byla postupně inkorporována do RSFSR (Ruska)
- v průběhu Polsko-ruské války obsazeno Polskem, a pak Ruskem → Běloruská SSR znovu vyhlášena 1920
- 1921 – mírová smlouva v Rize – **rozdělení běloruského území do dvou zneprátených států**

HRANICE POLSKO/RSFSR (1921)

20. LÉTA - SSSR

- Orgány BLR přešly do emigrace a nesmířily se s rozdělením země
- BSSR – se ustavila ve třech fázích – nakonec měla 125 tis. km² a 5 mil. obyvatel, z nichž Bělorusové tvořili 80,6 %
- Významnou část obyvatel (8 %) tvořili Židé (např. Marc Chagall), i když to vedení SSSR nechtělo BSSR se stala jedním z center světového sionistického hnutí
- Celkově byla 20. léta v SSSR – dobou jistého uvolnění a hospodářské obnovy
- **bělorusizace se stala oficiální linií běloruských komunistů (ze začátku podporování Stalinem)**
- 1923 – běloruština jediný úřední jazyk v BSSR, posílení jejího postavení na úřadech a ve školách
- 1921 Běloruská státní univerzita, 1928 Běloruská AV, prosazován boj s analfabetismem; na počátku 30. let bylo v BSSR 30 VŠ a dobrá síť nižšího školství

20. LÉTA - POLSKO

- Součástí Polska 82 tis. Km² západního Běloruska
- Polské úřady pohlíželi na Bělorusy jako na vesnické a zaostalé obyvatelstvo; omezováno bylo běloruské školství a počty pravoslavných kostelů
- 2 základní proudy – Bronislaŭ Taraškevič a Anton Lucevič – dostali se do polského parlamentu, prosazovali spolupráci s polským státem neuznávali autoritu BLR
- Druhý prosazoval spolupráci s vládou BLR
- V čele vlády Vaclaŭ Lastoŭský – požadavek samostatného Běloruska (působili v Kaunasu, později v Berlíně a Praze – centrum běloruské emigrace)
- Od poloviny 20. let sílí konfliktní stránka soužití Bělorusů a Poláků – politika Polska se mění na represivní
- Nejvýznamnější politické hnutí Bělorusů v Polsku – Běloruská rolnicko-dělnická Hromada (dominantní vliv na politický i kulturní život Bělorusů v Polsku)

30. LÉTA – SSSR

- Počáteční vstřícná politika SSSR vedla mnohé k návratu do BSSR z emigrace (např. V. Lastoŭski a Aleksandr Cvikevič – premiér BLR)
- Přelom 20. a 30. let: zhoršení podmínek; konec podpory národnostního vývoje
- Odhaleno „běloruské spiknutí“ s centrem v AV → čistky, popravení: Lastoŭski, Cvikevič, Taraškevič (předán SSSR Polskem), zatčení: Jakub Kolas a Janka Kupala
- stalinské čistky, centralizace, kolektivizace a boj proti nacionalismu
- Industrializace = modernizace a elektrifikace, příchod ruských expertů a migrace obyvatelstva
- Vyvrcholení čistek – **1937-1941 v kuropatském lese** u Minsku hromadné popravy (100-250 tis. osob) – masové hroby objeveny v 80. letech – šok běloruské veřejnosti

30. LÉTA – POLSKO A 40. LÉTA

- Potlačování běloruského elementu, rozpouštění politické a společenské organizace, asimilační tlaky, likvidace pravoslavných kostelů
- Po roce 1935 neměli zástupce v parlamentu a po roce 1937 utichl národní život Bělorusů v Polsku
- 17. 9. 1939 – útok SSSR na Polsko – „sjednocení“ běloruského území (sovětská správa pohlížela na obě běloruská území odlišně – sovětizace, kolektivizace atd.)
- 22. června 1941 – německý útok na SSSR, tj. obsazení běloruského území, sovětský ústup = taktika spálené země (zničit, co se nedá odvézt) postihlo obyvatelstvo více než sama válka
- Jednalo se o okupaci, která však umožňovala částečně návrat k poměrům před sovětizací – velký prostor pro kolaboraci a odboj zároveň (souboje obou táborů byly téměř na denním pořádku)

II. SVĚTOVÁ VÁLKA

- Docházelo k likvidaci početného židovského obyvatelstva
- „bod“ obratu 1943 – zvrát na východní frontě, nárůst partyzánského hnutí (desítky tisíc), zavraždění Wilhelma Kubeho (okupační správce prosazující vstřícný postoj k Bělorusům)
- tuhé boje, represivní a trestné akce
- 1944 osvobozeno Rudou armádou
- Na konci války patřilo Bělorusko k nejzničenějším územím - vypáleno 627 vesnic (březen 1943 – Chatyně, ve stodole upáleno zaživa 149 lidí, z toho 75 dětí), ztráty odhadovány na 2.225.000
- likvidace elit (kterých už bylo málo na konci 30. let) a kolaborace kompromitovala národní hnutí
- **Čistky 30. let a válka zastavily formování moderního běloruského národa**

OD KONCE VÁLKY DO PERESTROJKY

- Poválečný posun hranic – SSSR prosadil hranice z roku 1941 (s jistými korekcemi)
- Docházelo k repatriacím mezi Polskem a SSSR
- „Převýchova“ – tj. pacifikace skutečných i domnělých (např. lidé vracející se z německého zajetí) nepřátel – za deset let bylo ze země deportováno cca 1 mil. lidí, na jejich místa přišli Rusové
- **Na počátku 50. let měli Bělorusové menšinu v republikové vládě i dalších správních orgánech (a to i místních)**
- po válce: velká industrializace, modernizace a ekonomický růst (vznikaly podniky celosvazového významu a továrna na umělá vlákna v Mohylevě byla největší v Evropě)
- v čele běloruských komunistů **Kiryla Mazuraů (1956-1965) a Pjotar Mašeraů (1965-1980)**

OD KONCE VÁLKY DO PERESTROJKY

- Mazura se „přesunul“ do celosovětského vedení
- Přestože oba „bojovali“ za běloruské zájmy, nelze je chápat jako nějakou opozici ke svazovému vedení
- Navíc jejich činnost neměla charakter národní, ale republikový
- Pokračovala proto rusifikace a potlačování běloruské národní identity
- Bělorusko = územně správní jednotka SSSR
- Běloruština upadá, používala se hlavně na venkově, kde ale lidé neměli patřičné národní uvědomění
- **pokles počtu podílu běloruských knih a tiskovin v letech 1949-1980 z 96 % na 12 % (!)**
- i běloruská klasika překládána do ruštiny

OD KONCE VÁLKY DO PERESTROJKY

- Mazuraů i Mašera – bývalí partyzáni, Mašeraů dokonce veřejně vystoupil v běloruském kroji a používal běloruštinu
- Navíc zkvalitnění života za jejich administrativy, BSSR patřila k nejvyspělejším svazovým republikám → obyvatelstvo bylo k režimu loajální, neexistovala opozice
- SSSR poskytoval velké odbytiště běloruskému zpracovatelskému průmyslu; závislost na ruských a ukrajinských energetických zdrojích se projevila až po rozpadu SSSR
- Ve srovnání se střední a západní Evropou to stále byla hospodářsky zaostalá země
- Průmysl a chemické hnojení způsobily devastaci krajiny (a to ještě před Černobylem)

PERESTROJKA A SAMOSTATNOST

- Loajalitu obyvateľstva narušili dve udalosti
- **Duben 1986 – výbuch Černobylu**, jehož následky nese hlavně Bělorusko (70 % spadu na jeho území, kontaminace 20-25 % půdy) – navíc sovětské vedení problémy neřešilo nebo je bagatelizovalo
- **1988 – objevení masových hrobů stalinských čistek v Kuropatech** (objevil je archeolog Zjanon Pazňak
- Rodí se opoziční hnutí, které hovoří o nutnosti běloruské národní obrody (varuje před „kulturním Černobylem“)
- Červen 1989 – založena Běloruská národní fronta (BLF) – k čelným představitelům patřili i Z. Pazňak a V. Bykaŭ
- Nicméně nedokázali oslovit širší okruh lidí
- Volby březen 1990 – komunisté 86 %, různí demokratičtí kandidáti jen 32 křesel z 360

PERESTROJKA A SAMOSTATNOST

- Bělorusko nesměřovalo k samostatnosti, ale k vyšší míře autonomie v rámci SSSR, někdy se hovoří o „nechtěné samostatnosti“
- Po pokusu o srpnový puč v Moskvě 1991 a Jelicovně zastavení činnosti komunistické strany, běloruští komunisté podpořili samostatnost – vyhlášena 25. 8. 1991
- Do čela parlamentu zvolen jaderný fyzik (politicky aktivován Černobylem) Stanislav Šuškevič, syn spisovatele S. Šuškeviče
- Výrazný podíl Běloruska na vzniku SNS (prosinec 1991, sídlo v Minsku)
- Slabé národní vědomí vedlo k apatii občanů k politickým aktivitám, což předurčilo podobu běloruské politické scény
- 1994 schválena ústava dávající prezidentovi široké pravomoci a stanovující jeho všeobecnou lidovou volbu (do té doby byl prezidentem předseda Nejvyššího sovětu)

PERESTROJKA A SAMOSTATNOST

- V prezidentských volbách 1994 nečekaně, ale výrazně vyhrál Aljaksandr Lukašenka)
- Získal si oblibu jako šéf parlamentní komise pro boj s korupcí (obvinil dokonce i prezidenta Šuškeviče, což vedlo k jeho odvolání)
- Stávající premiér a favorit voleb Vjačeslaŭ Kebič – byl příliš spojen se stávající mocí a tudíž viněn z ekonomických a sociálních problémů země
- A. Lukašenko - hlásí se k ruštině, běloruštinu odmítá, je pro něj typická nostalgie po SSSR a výrazná proruská orientace
- uspořádal referendum o užívání sovětských symbolů (doklad slabého národního uvědomění Bělorusů)
- Jeho vláda hned v prvním roce začala nabírat autoritativní rysy

POSTAVENÍ BĚLORUŠTINY

- **1999: 82 %** obyvatelstva uvedlo jako svůj rodný jazyk běloruštinu (v roce 1989 to bylo 78 %), přesto státní moc nevytvořila příznivé podmínky pro fungování tohoto jazyka ve státě
- **1994-1999: uzavřena většina běloruskojazyčných škol a školek**
- **1994: v Minsku 59 %** prvňáků se učí bělorusky, v roce 1998 je to necelých 5 %
- **1995: nové učebnice dějepisu**
- **1996: zakázána jediná rozhlasová stanice v běloruštině**
- **1999: vycházelo 118 běloruských periodik a 314 ruskojazyčných, běloruské knihy tvoří 10 %**

PERESTROJKA A SAMOSTATNOST

- 1996 – prezidentem ovládané referendum upravilo ústavu, zlomena moc parlamentu, ústavní soud nesmí zasahovat do výkonu prezidentské funkce → autoritativní prezidentský režim
- Likvidace mimoparlamentní opozice
- v čele současné opozice Aljaksandar Ůladzimiravič Milinkevič
- významný disident Ales Bjaljacki